

İRAN'DA TARİH KAYNAKLARI
ve
TARİHYAZIMI

İRAN'DA TARİH KAYNAKLARI ve TARİHYAZIMI

Editörler: Serhan Afacan, Şefaattin Deniz, Abdulkadir Macit

Yayın No: 49

Tarih Serisi No: 01

ISBN: 978-625-7800-35-8

E-ISBN: 978-625-7800-36-5

1. Baskı, Nisan 2021

Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan

Yayına Hazırlık: Mehmet Beydemir

Son Okuma: Ebru Ünver, Şeyda Karabatak

Kapak: Abdullah Fuad Kılınçlı

İç Tasarım: Zehra Elif Demirci

© İLEM Yayınları 2021

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık

Sertifika No.: 26482

İskitler / Ankara

Telefon: +90 312 278 50 77

ilem
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul

Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18

yayin@ilem.org.tr - ilem.org.tr/yayinlar

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

İRAN'DA TARİH KAYNAKLARI
ve
TARİHYAZIMI

Editörler

Serhan Afacan
Şefaattin Deniz
Abdulkadir Macit

ilem
YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	xi
<hr/>	
İslam Fethinden Tevâif-i Mülûk Dönemi Sonuna Kadar Tarih Kaynakları <i>İsmail Pırlanta</i>	1
<hr/>	
Tevâif-i Mülûk (820-1040) ve Sâ mânîler (819-1005) Dönemlerine İlişkin Kaynaklar <i>Aydın Usta</i>	29
<hr/>	
Gazneli (963-1186) Tarih Yazıcılığında İktidarın Kurgulanması: Utbî'nin Tarihü'l-Yemînî Adlı Eseri <i>Ertuğrul Ökten</i>	41
<hr/>	
Büyük Selçuklular (1040-1157) Hakkında Bilgi Veren Kaynaklar <i>Cihan Piyadeoğlu</i>	59
<hr/>	
Harezmsahlr (1098-1231) Tarihi Çalışmalarında Reşîdüddin Vatvât'a (ö. 1177) Ait Münşeât Mecmualarının Önemi <i>Meryem Gürbüz</i>	103
<hr/>	
Patronaj ve Bürokratik Egemenlik Bağlamında İlhanlı Dönemi (1256-1353) Tarih yazımı <i>Mustafa Uyar</i>	121
<hr/>	
Timurlu Dönemi (1370-1507) Tarih Kaynakları <i>Hayrunissa Alan</i>	147
<hr/>	

Akkoyunlu (1340-1514) ve Karakoyunlu (1351-1469) Dönemleri Farsça Kaynakları <i>Mehmet Dağlar</i>	171
Safevî Tarihi (1501-1736) Kronikleri <i>Şefaattin Deniz, Hasan Asadi</i>	189
Afşar Dönemi (1736-1751) Kaynakları <i>Hasan Asadi</i>	265
Zend Tarihinin (1751-1794) İran ve Osmanlı Kaynakları <i>Şefaattin Deniz, Mesut Demir</i>	297
Kaçar Dönemi (1795-1925) Tarih Kaynaklar <i>Yılmaz Karadeniz</i>	327
Pehlevî Dönemi (1925-1979) Kaynakları: Arşivler ve Kurumlar <i>Serhan Afacan</i>	349
Orta Çağ İran Tarih Yazıcılığına Kısa Bir Bakış <i>Osman Gazi Örgüdenli</i>	371
İran'ın Ulusal Tarihyazımında Faillik ve Öznellik <i>Touraj Atabaki (çev. Ayhan Koçkaya)</i>	403
İslami Dönem İran Dünya Tarihi Yazıcılığında İran Kimliğinin Sürekliliği <i>Zohair Stamian Gorji (çev. Musa Elmas)</i>	429
Milliyetçi Tarihyazımı ve Modern İran Devletinin Oluşumu <i>Reza Bigdelo</i>	477
Devrim Sonrası İran'ında Tarihçilik Akımları <i>Zienab Ahmadvand</i>	493
Yazarlar Hakkında	509

Önsöz

İnsanlığın tarihsel birikiminin kaynağını teşkil eden maddi ve manevi unsurlar dünya ve medeniyetler tarihi yazımı bakımından ilmî yetkinlikle ele alınmalıdır. İlmî Etüdler Derneğinde (İLEM) yürütülen ihtisas çalışmaları bünyesindeki Tarih Çalışma Grubu (TÇG) gerçekleştirdiği dersler, okumalar, atölyeler, yuvarlak masa toplantıları, paneller ve çalıştaylarda ele aldığı konularla bunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar ile amaçlanan, ilmî çalışmaların ve üretkenliğin artırılmasıdır.

Bu maksatla 2020 yılında “Tarihin Geleceğine Dair” dizi semineri gerçekleştirilmiştir. Bu dizi seminer ile çağdaş dönemde ana medeniyet havzalarında tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin metafiziğini ve anlamını merkeze alarak modern değişme ve gelişmeler ışığında postmodern tarih yazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmiştir. Seminerler esnasında şu farkedilmiştir ki çağdaş dönem, geçmişin birikiminden bağımsız anlaşılabilir ve şayet geleceğe yönelik yeni bir inşa süreci işletilmek isteniyorsa geçmişin birikimi ortaya serilmeden bu gerçekleştirilemez. “Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik” çalıştay serisinin başlatılma sebebi budur. Bu çalıştay serisi ile temelde iki husus hedeflenmiştir. Birincisi, ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının teknik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze havzada biriken tarih kaynaklarının bütünlüklü bir şekilde gösterilmesidir. İkincisi ise havzada şekillenen tarih yazıcılığıdır. Bu hedef doğrultusunda 2020 yılında İran ve Mısır çalıştayları gerçekleştirilmiş, Balkan coğrafyası üzerinde de çalışmaya başlanmıştır.

Elinizde bulunan bu kitap “Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik” çalıştay serisinin ilki olan İran çalıştayının genişletilmiş ve geliştirilmiş hâlidir. Bu kitabın temel amacı fethinden günümüze kadar hanedanları takip ederek “İran havzası”na yönelik öne çıkan tarihi kaynakları ve tarihçileri irdeleyerek “tarihi kaynaklar” açısından İran havzasının bütünlüklü bir resmi-

ni ortaya çıkarmaktır. Bu kitap bölgeye yönelik araştırma yapacak araştırmacılara “tarihi kaynaklar” a kolayca ulaşmayı sağlayarak; dönemler arasında tarihi kaynakların, dinamiklerin, perspektiflerin, izleklerin, tarihçilerin ortaklaşan ve farklılaşan temel yapılarının daha kolay açıklanması, irtibatlandırılması, neden-sonuç ilişkisinin kurulması fırsatını sunacaktır. Kitap; Tevâifu'l-Mülûk, Sâmânîler, Gazneliler, Selçuklular, Harezmsâhlar, İlhanlılar, Timurlular, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Safevîler, Afşarlar, Zendler, Kaçarlar ve Pehlevîler, ulus devlet süreci, 20. ve 21. yüzyıl dönemlerini içerecektir. Çalışmada “İran havzası” kavramının modern döneme ait olması metodolojik sorunlarla karşı karşıya kalınmasını ortaya çıkarsa da “İran havzası”nın sınırlarının dönemler boyunca değişiklik arz edeceği dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Ayrıca “İran havzası”na yönelik kaynakların iç ve dış kaynaklar (Osmanlı, Özbekler ve Babürlüler gibi) olarak ikiye ayrılması mümkündür. Burada yoğunluklu olarak mevcut dönemin iç kaynakları merkeze alınmıştır.

Farkedileceği üzere bu kitabın bir odağı tarihçiler ve tarih kaynaklarıdır. Zira kaynak konusu tarih disiplininin asli unsurlarından birisidir. Tarihçiler erişebildikleri kaynaklar nispetince geçmişe dayalı bilgiyi ele almış, bu sayede hem meslektaşlarının hem de diğer insanların yani kamuoyunun hizmetine sunmuşlardır. Bu kitap, ülkemizde İran'ın muhtelif dönemleri ve hanedanlıkları üzerinde çalışmalar yapan tarihçilerin, hangi kaynakları kullandıklarını ve bu kaynakları kullanarak havzaya ve geçirdiği döneme dair ne gibi bilgilere ulaştıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu sayede İran'a dair en önemli konulardan birisi olan kaynak konusu detaylı bir şekilde tartışma zemini bulmuştur.

Kitabın diğer odağı ise İran'da tarihyazımıdır. Bu bağlamda bu kitapta Orta Çağ İran tarih yazıcılığının doğuşu ve gelişimi, ulus devletin ve milliyetçiliğin inşasında tarihin kullanımı, devrim sonrası tarihe yaklaşımlar, güncel tarihyazım yaklaşımları ve tartışmaları gibi konular bütünlüklü bir şekilde ele alınmaktadır. Bu konularda özellikle İran'dan beş, Avrupa'dan bir akademisyenin katkısı, kitabı özel bir konuma taşımaktadır.

Başta bölüm yazarı hocalarımız olmak üzere bu eserin vücuda gelmesine katkı veren İLEM'e ve çalışanlarına, Tarih Çalışma Grubu üyelerine, hem yazısı ile katkı veren hem de İran'dan yazarların belirlenmesi ve yazıların tabibini gerçekleştiren Hasan Asadi'ye ve kitap sürecinin yürütülmesindeki özverisinden dolayı Mehmet İlkey'a minnettarız. minnettarız. Bu kitabın ülkemizde hem İran'da tarih ve tarihçiliğe dayalı tartışmaları zenginleştirmesini hem de tarihin önemli meselelerinden birisi olan kaynak ve yazım hususunu tarihçiler perspektifi ile ele alma imkânını oluşturmasını ümit ediyoruz.

Gayret bizden tevfik Allah'tandır.